

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

PROBLEMS OF OPTIMIZING TAXATION OF ENTERPRISES IN UKRAINE ACCORDING TO THE EXTERNAL EXPERIENCE

У статті розглянуті основні проблеми оподаткування прибутку підприємств в Україні та запропоновані шляхи його оптимізації з урахуванням світового досвіду оподаткування прибутку корпорацій. Запропоновані механізми переходу від переважно фіскальної ролі податку на прибуток підприємств до поєднання фіскальної та стимулюючої функцій цього податку з метою активізації інвестиційної та інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Ключові слова: податкове регулювання економіки, оподаткування прибутку підприємств (корпорацій), податкове навантаження, податкові методи, податкові пільги, збалансування державного бюджету.

В статье рассмотрены основные проблемы налогообложения прибыли предприятий в Украине, а также предложены пути его оптимизации с учётом мирового опыта налогообложения прибыли корпораций. Предложены механизмы перехода от преимущественно фискальной роли налога

на прибыль предприятий к объединению фискальной и стимулирующей функций этого налога с целью активизации инвестиционной и инновационной деятельности субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: налоговое регулирование экономики, налогообложение прибыли предприятий (корпораций), налоговая нагрузка, налоговые методы, налоговые льготы, сбалансирование государственного бюджета.

In article considers the main problems of the taxation of profits of enterprises in Ukraine and ways of its optimization are proposed considering the international experience in the taxation of profit corporations. There are proposed mechanisms of transition from mainly fiscal role of the corporate profit tax to combining of fiscal and stimulating functions of this tax in order to intensify investment and innovation activities of economic entities.

Key words: tax regulation of the economy, taxation of profits of enterprises (corporations), tax burden, tax methods, tax privileges, balancing of the state budget.

УДК 336.2.027

Зайцев О.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту Сумський державний університет
Могильний В.В.
старший викладач кафедри фінансів і кредиту Сумський державний університет

Постановка проблеми. Система оподаткування юридичних осіб суттєво впливає на економічну поведінку суб'єктів господарювання, зокрема, на процеси розподілу та реінвестування отриманих доходів, інвестиційну та інноваційну активність суб'єктів господарювання. У сучасних умовах податок на прибуток підприємств є одним з основних податків, які сплачуються юридичними особами, оскільки саме прибуток виступає головною метою діяльності будь-якого суб'єкта господарювання (у цьому контексті не враховані податок на додану вартість та акцизи, суми яких практично повністю перекладаються на кінцевого споживача результату господарської діяльності підприємства).

Протягом останніх років податок на прибуток підприємств в Україні знаходиться на четвертій позиції за сумами надходжень до державного бюджету, поступаючись податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб та акцизному податку. При цьому спостерігається стійка тенденція до зниження фіскального значення податку на прибуток підприємств. Загальна динаміка частки цього податку у податкових надходженнях зведеного бюджету України наведена на рисунку 1 (власні

розрахунки за даними порталу «Ціна держави» [2], дані за 2017 рік наведені за фактичними бюджетними надходженнями за I-III квартали 2017 року).

З урахуванням тренду змін у фіскальній ролі податку на прибуток підприємств, наведеного на рисунку 1, актуальною проблемою на сьогодні є оптимізація прибуткового оподаткування в Україні, яке, крім фіскального значення, має також високий потенціал для реалізації регулюючої та стимулюючої функцій шляхом оптимізації величини податкових ставок, бази оподаткування, системи податкових пільг тощо.

Така динаміка надходжень від податку на прибуток підприємств пояснюється як зниженням податкових ставок, так і зростанням частки збит-

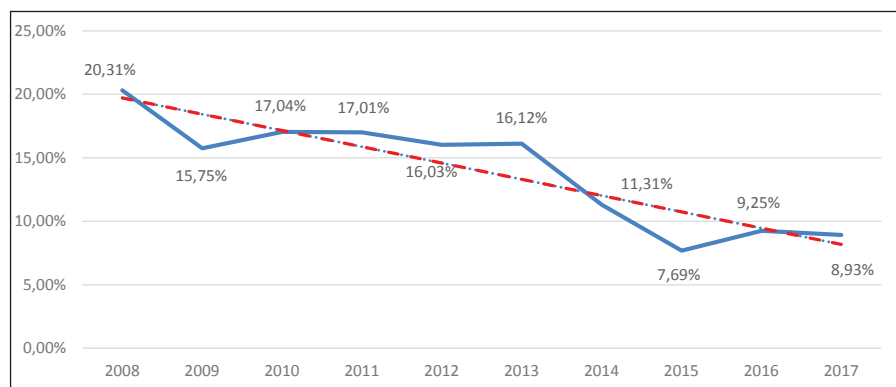

Рис. 1. Загальна динаміка частки податку на прибуток підприємств у податкових надходженнях зведеного бюджету України

кових підприємств. На такі зміни впливають також можливості податкової оптимізації з боку платників, які закладені у методику обчислення податку.

З урахуванням досить стабільного значення частки податку на доходи фізичних осіб та постійного зниження частки податку на прибуток підприємств у зведеному бюджеті України, певне занепокоєння викликає зростання частки непрямих податків та зборів у загальних надходженнях бюджетної системи та фактичне переорієнтування податкової системи з оподаткування доходів на оподаткування споживання.

Умовах, коли прямі іноземні інвестиції на душу населення в Україні становлять на сьогодні менше 1,1 тис. доларів США (для порівняння показники Естонії – 16,7 тис., Чехії – 10,9 тис., Угорщини – 7,9 тис., Словаччини – 7,7 тис., Латвії – 7,3 тис., Литви та Польщі – 4,8 тис., Румунії – 3,7 тис.) [16], а згідно з дослідженням Global Competitiveness Index 2017-2018 привабливість української податкової системи визначена на 115 місці з 137 (при цьому податкові ставки та податкове регулювання визначені одними з головних перешкод веденню бізнесу в Україні, поряд з високим рівнем інфляції, політичною нестабільністю та рівнем корупції у державі) [17], актуальність питань оптимізації оподаткування підприємницької діяльності є очевидним фактом. А з урахуванням того, що розрив у розмірі ВВП на душу населення між Україною та країнами Євросоюзу останні 25 років збільшився більш, ніж у 2 рази, для своєчасного вирішення накопичених проблем національної економіки необхідна мобілізація дієвих інструментів підвищення інвестиційної привабливості української економіки та активізації інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою оптимізації системи оподаткування юридичних осіб в Україні з урахуванням напрацювань розвинутих країн, а також стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності є предметом дослідження таких вчених як В.Л. Андрущенко [4], В.П. Вішневський, М.В. Гаман [20], В.М. Геєць, Т.І. Єфименко [13], Н.В. Жмурко [6], А.І. Крисоватий, Н.М. Крючкова [9, 12], Є.О. Литвиненко, С.Л. Лондар [7], О.А. Плугатар [3], Л.Д. Тулуш [8], С.І. Юрій та багато інших вчених. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій з реформування податкової системи України та з запровадження кращих зарубіжних податкових методів стимулювання інноваційної діяльності, рівень практичної імплементації відповідних рекомендацій залишається досить низьким. Водночас, деякі аспекти побудови системи стимулюючого оподаткування прибутку підприємств у сучасних умовах ведення господарської діяльності в Україні є недостатньо дослідженими і потребують додаткових наукових розробок.

Постановка завдання. Метою цієї статті є порівняльний аналіз систем оподаткування прибутку підприємств (корпорацій) в Україні та у найбільш розвинених зарубіжних країнах та виявлення кращих податкових методів, придатних для імплементації у вітчизняну податкову практику для стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання та активізації залучення інвестицій у економіку держави. Поставлена мета передбачає визначення основних проблем оподаткування прибутку підприємств в Україні та надання рекомендацій щодо його оптимізації для гармонійного поєднання фіскальної та стимулюючої функцій цього податку. У ході виконання завдання були використані метод порівняння та економіко-статистичний метод дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основним джерелом фі-нансового забезпечення функціонування держави є податки, які являють собою головне джерело доходної частини бюджетів усіх рівнів. При цьому, податкова система виступає також важливим інструментом регулювання соціально-економічних процесів як на мікро-, так і на макrorівнях суспільства.

Податок на прибуток підприємств (корпорацій) є невід'ємною частиною систем оподаткування у більшості країн світу. Податковим кодексом України податок на прибуток підприємств визначається, як прямий податок, який підприємства сплачують з прибутку, одержаного від реалізації продукції (робіт, послуг), основних фондів, нематеріальних активів, цінних паперів, валютних цінностей, інших видів фінансових ресурсів та матеріальних цінностей, а також із прибутку від орендних операцій, роаялті та від позареалізаційних операцій [1].

Базова ставка податку на прибуток підприємств в Україні становить на сьогодні 18%. Порівнюючи цю ставку зі ставками оподаткування доходів корпорацій у економічно розвинених країнах, можна зробити висновок, що в Україні діє досить низька ставка оподаткування прибутку підприємств.

При цьому необхідно зауважити, що безпосереднє порівняння ставок податку на прибуток підприємств (корпорацій) у різних країнах є некоректним, оскільки воно не враховує різницю у підходах до визначення бази оподаткування, надання податкових пільг та знижок тощо. Для аналізу загального оподаткування доданої вартості суб'єкту господарювання використовується інтегральний показник, який розраховується, як відношення усіх податків та обов'язкових платежів, які сплачує усереднене підприємство, яке діє на внутрішньому ринку до величини отриманого прибутку. За даними Всесвітнього банку загальне податкове навантаження на суб'єкти господарювання в Україні цілком співставне з середнім показником країн Організації економічного співробітництва та розвитку – за підсумками 2016 року показник України становить 37,8%; середній показ-

ник за країнами ОЕСР – 40,1% [11]. При цьому показник України суттєво знизився у порівнянні з попереднім роком – за підсумками 2015 року показник становив 51,9% (середній показник за країнами ОЕСР становив 40,9%). Така динаміка показника України свідчить скоріше не про загальне зниження податкового навантаження на економіку країни, а на зміщення акцентів з оподаткування прибутку на оподаткування споживання, що підтверджується динамікою змін у структурі прямих та непрямих податків у зведеному бюджеті України [10]. Тобто, можна зробити висновок про переважно фіскальну орієнтацію податкової системи України та необхідність посилення її регулюючої функції.

Слід зазначити, що оподаткування прибутку підприємств в Україні постійно реформується. На нашу думку, до основних позитивних аспектів проведених реформ можна віднести спрощення механізму справляння податку та запровадження розподілу частини податкових надходжень між державним бюджетом та місцевими бюджетами. У той же час, у системі оподаткування підприємницької діяльності в Україні залишається значна частина недоліків, які призводять до переходу підприємств до тіншового сектору економіки, надмірного застосування методів податкової оптимізації з боку суб'єктів господарювання та, як наслідок, до зниження податкових надходжень бюджетної системи. Досить неоднозначним на сьогодні виглядає також зниження базової ставки податку на прибуток, яке призвело до тенденції зниження фіскальної ролі оподаткування прибутку підприємств та не призвело при цьому ані до зменшення загального рівня тінзації економіки (за даними Мінекономрозвитку України [21] рівень тіншової економіки за період 2010-2016 коливався у діапазоні 34-43%, а у I кварталі 2017 року становив 37% офіційного ВВП), ані до суттєвої активізації інвестиційних процесів. Неочевидними на сьогодні залишаються стимулюючі функції прибуткового оподаткування в Україні. Врегулювання потребують також основні норми податкового законодавства з метою їх єдиної трактовки як платниками податків, так і органами податкового контролю.

Ключовим аспектом реформ оподаткування прибутку суб'єктів господарювання є створення ефективної моделі оподаткування, яка використовує такі методи і форми сплати податків, які стимулюють накопичення та використання капіталу усіма учасниками відтворювального процесу. При цьому в умовах суттєвого зниження надходжень державного бюджету від податків на міжнародну торгівлю та зовнішньоекономічну діяльність, яке відбувається через лібералізацію торгівельно-економічних відносин з Європейським союзом [10] та не має при цьому відповідних компенсаційних механізмів надходжень до бюджетної системи, загострюється питання фіскальної ролі оподаткування прибутку підприємств. З іншого боку, активізація інвести-

ційної діяльності та розвиток інновацій можливі за умови ефективного використання інструментів податкового стимулювання, сутність якого полягає у відмові держави від частини податкових надходжень в обмін на збільшення обсягів інвестицій у пріоритетні сфери економіки та на зростання обсягів інноваційної продукції. За умови, коли зростання обсягів виробництва та відповідне збільшення суми податкових надходжень перевищує суму податкових пільг, податкове стимулювання є економічно вигідним для держави [14; 18].

Про необхідність застосування важелів, у першу чергу податкового стимулювання, для активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання також свідчать не лише останнє місце України серед Європейських держав за зведеним індексом інновацій у 2017 році (у середньому 5-кратний розрив значення індексу у порівнянні з групою країн-лідерів) та віднесення її до групи «країн, що наздоганяють», але і зниження цього індексу у порівнянні з 2010 р. та збільшення розриву між Україною та країнами Євросоюзу [19].

З урахуванням вищезазначеного, актуальним є вивчення позитивного досвіду податкового стимулювання розвитку ділової активності у країні та його імплементація у податкову систему України.

Досить цікавою зарубіжною практикою оподаткування доходів суб'єктів господарювання є застосування диференційованих прогресивних ставок оподаткування залежно від величини оподаткованого прибутку, розміру статутного капіталу підприємства, наявності у капіталі підприємства іноземних інвестицій, тощо. Доцільність запровадження такого підходу при оподаткуванні підприємств в Україні одночасно з розширенням переліку пільг при визначенні величини прибутку, який підлягає оподаткуванню, потребує додаткових наукових досліджень для виваженої оцінки переваг та ризиків такого реформування податкової системи.

Також у зарубіжній практиці можна виділити кілька принципово різних підходів до розподілу надходжень від оподаткування прибутку підприємств (корпорацій) між державним бюджетом та місцевими бюджетами:

- спрямування надходжень від оподаткування доходів корпорацій у повному обсязі до певної ланки бюджетної системи;

- розподіл податкових надходжень у певних пропорціях між різними рівнями бюджетної системи (саме такий підхід використовується на сьогодні і в Україні);

- незалежне оподаткування прибутку суб'єктів господарювання на загальнодержавному та місцевому рівнях, інколи з використанням різних місцевих ставок податку у різних регіонах країни.

Вибір конкретної схеми розподілу податкових надходжень залежить від історичних особливостей розвитку податкової системи, адміністра-

тивно-територіального поділу держави та законодавчо визначених повноваженнях регіонів. При цьому, на наш погляд, другий та третій підходи є найбільш раціональними, оскільки вони підвищують зацікавленість органів влади усіх рівнів до підвищення ефективності комплексу заходів щодо стимулювання підприємницької активності. Запровадження в Україні третього підходу вважаємо на сьогодні нераціональним, оскільки такий крок не має суттєвих стимулюючих переваг в умовах України, але може відчутно ускладнити сплату та адміністрування цього податку та може призвести до небажаної податкової конкуренції та «податкової міграції» між різними регіонами держави.

Важливою спільною рисою оподаткування прибутку корпорацій у найбільш розвинених країнах світу є широке застосування податкових пільг, які мають чітко виражене стимулююче спрямування та становлять для України особливий теоретичний та практичний інтерес. Саме за рахунок широкого застосування податкових пільг, при суттєво вищих ставках оподаткування прибутку корпорацій, загальне податкове навантаження на суб'єкти господарювання у розвинених країнах є співставним, а подекуди і нижчим, ніж у сучасних умовах ведення бізнесу в Україні [11]. Серед основних інструментів податкового стимулювання, які широко використовуються у США, Канаді, Великобританії та країнах Європейського союзу можна виділити:

1. Застосування прискореної амортизації та (або), при збереженні термінів повного зносу основних засобів застосування, збільшених норм амортизації у перші роки їх використання. Цей інструмент дає суб'єктам господарювання можливість суттєвого зменшення величини прибуткового податку та додатково стимулює їх до швидкого технологічного переоснащення виробництва. При цьому особливості та масштаби практичного застосування цього податкового інструменту у різних країнах суттєво відрізняються у залежності від національних правил та норм розрахунку амортизації. У деяких країнах регулювання амортизаційних відрахувань є найбільш вагомим інструментом податкового стимулювання, у інших використовується у більш обмежених масштабах, лише для відносно вузьких груп основних засобів. Досить цікавий досвід деяких європейських країн щодо застосування прискореної амортизації у якості непрямої податкової пільги для стимулювання інвестицій у економічно менш розвинені регіони або у якості додаткового стимулу розвитку галузей економіки, які визначені пріоритетними. Досить специфічним інструментом, який інколи використовується у розвинених країнах, є віднесення до амортизації витрат на придбання об'єктів інтелектуальної власності.

2. Досить часто у різних формах використовується пряме зменшення оподаткованого прибутку на повну суму або на лімітовану фіксовану вели-

чину, або на частку витрат доходів корпорації, які спрямовуються на регламентовані законом інвестиційні цілі та на здійснення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (інвестиційний та дослідницький податковий кредити). При цьому досить часто законодавчо регламентується напрями інвестування для отримання відповідного податкового кредиту.

3. Третім за масштабами використання, але досить значущим інструментом податкового регулювання, є звільнення від оподаткування прибутковим податком відрахувань до інвестиційних та резервних фондів компаній або спільних колективних фондів групи суб'єктів господарювання. З метою стимулювання капіталовкладень досить часто від оподаткування повністю або частково звільняються також доходи від розміщення на фінансовому ринку таких активів.

4. У розвинених країнах часто використовується повне або часткове звільнення від оподаткування прибутку новостворених підприємств на певний термін (усіх або деяких, які створюються у певній пріоритетній галузі економіки, або у певних регіонах, або у сфері малого та середнього бізнесу).

5. Відносно самостійним інструментом податкової політики, незалежно від системи податкових пільг, або у якості податкової пільги досить часто використовуються знижені ставки оподаткування прибутку (найчастіше такі ставки використовуються при оподаткуванні дрібних підприємців та середніх компаній, а також товаровиробників аграрного сектору).

6. На співвідношення між величиною розподіленого та нерозподіленого прибутку впливає також політика держави щодо підходів до оподаткування доходів корпорацій та доходів акціонерів – у деяких країнах є можливість вибору між оподаткуванням отриманих доходів на рівні суб'єкта підприємницької діяльності або оподаткуванням виведеного капіталу. Інколи також ставки оподаткування прибутку корпорацій пов'язані зі ставками оподаткування прибутку акціонерів.

7. Досить специфічним інструментом податкового стимулювання ділової активності у розвинених країнах є відстрочення від сплати податку, яке фактично переносить сплату податку на майбутні періоди та забезпечує компанію додатковими інвестиційними ресурсами в умовах низької доступності або високої вартості залученого капіталу. Крім того, цей інструмент може використовуватися у якості потужної державної підтримки суб'єктів господарювання у кризові періоди.

8. Досить часто до валових витрат корпорацій дозволяється віднесення частки представницьких витрат, частки витрат на соціальне забезпечення працівників та частини витрат на додаткову освіту персоналу.

В умовах глобалізації економічних процесів та загострення податкової конкуренції, у більшості розвинених країн спостерігається чітка тенденція до гармонізації та уніфікації національних податкових систем, а також до зниження податкового навантаження на економіку. Одночасно з цим відбувається також деяке скорочення пільг при оподаткуванні доходів від господарської діяльності. При розробці оптимальних ставок оподаткування прибутку суб'єктів господарювання потрібно додатково враховувати еластичність податкових надходжень. Крім того, як показує світова практика, на динаміку економічного зростання у середньо- та довгостроковій перспективі ставки оподаткування доходів та прибутку впливають суттєво менше, ніж процеси акумулювання та трансферу знань, рівень розвитку людського капіталу, рівень інституційного розвитку держави, рівень корупції та бюрократизації процесів у країні, впровадження нових технологій, інноваційна активність та загальна ефективність макроекономічного, у тому числі податкового, регулювання у країні, а також інформаційна прозорість державних витрат.

З урахуванням вищезазначеного, дискусійним виглядає прийнятий у жовтні 2017 року законопроект про заміну оподаткування прибутку підприємств оподаткуванням виведеного капіталу, яка фактично перетворить Україну на юрисдикцію з низьким рівнем оподаткування. Теоретично цей крок може виступити стимулом до активізації притоку інвестицій у економіку України. Проте, з урахуванням інших факторів ведення бізнесу у країні, такий сценарій розвитку подій є досить неочевидним. Крім того, заміна оподаткування прибутку оподаткуванням виведеного капіталу гарантовано призведе до зменшення податкових надходжень держави, для якого не передбачено жодних компенсаційних механізмів. Таке зменшення надходжень від прямих податків призведе також до подальшого зміщення акцентів у податковій системі з оподаткування доходів на оподаткування споживання. З іншого боку, поставлених цілей можна досягти менш радикальними кроками, а саме: шляхом оптимізації існуючої системи оподаткування прибутку підприємств.

Окрім оптимізації прибуткового оподаткування дієвим механізмом активізації інноваційного розвитку та стимулювання інвестиційної діяльності може бути диференціація ставок податку на додану вартість на певні групи товарів, зокрема: на прилади, техніку та устаткування, які реалізуються або передаються навчальним та науково-дослідним закладам; на обладнання, пов'язане з розвитком альтернативної енергетики, використанням відновлюваних джерел енергії, реалізації енергоощадних, ресурсозберігаючих та природоохоронних технологій тощо [22].

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що існуюча на сьогодні в Україні система оподаткування прибутку підприємств має суттєві недоліки, які пов'язані як з недостатніми фіскальними властивостями цього податку, так і з необхідністю посилення його стимулюючої функції. Збалансування потребує також величина податкових ставок, податкова база та систем пільг при оподаткуванні прибутку підприємств.

Подальші дослідження у цій царині доцільно здійснювати у напрямі розробки науково-обґрунтованої величини сітки ставок податку в залежності від розміру отриманого суб'єктом господарювання прибутку, визначення оптимальної бази оподаткування прибутку підприємств, розробку системи обґрунтованих цільових (але не особистих) стимулюючих пільг та податкових знижок.

До основних цілей застосування пільгових режимів оподаткування прибутку підприємств можна віднести стимулювання:

- залучення інвестиційних ресурсів;
- фінансування інноваційної діяльності та науково-дослідних конструкторських робіт;
- реінвестування отриманого підприємством прибутку;
- фінансування технологічного переоснащення виробництва, запровадження енергоощадних, ресурсозберігаючих та природоохоронних технологій, проектів з використання альтернативних та відновлювальних джерел енергії;
- створення нових підприємств, особливо у сфері малого та середнього бізнесу за умови дотримання принципу «податкової нейтральності»;
- витрат на соціальне та медичне забезпечення персоналу суб'єкта господарювання;
- витрат на підвищення кваліфікації та додаткову освіту працівників;
- фінансування благодійних та соціально-значущих проектів.

При оптимізації прибуткового оподаткування підприємств може виникнути також необхідність реформування оподаткування доходів фізичних осіб та справляння податку на додану вартість з метою гармонійного поєднання у податковій системі стимулюючих та фіскальних функцій.

Врегулювання проблемних питань, окреслених у цій статті, дозволить під-вищити податкову дисципліну платників податків, збільшити загальні податкові надходження бюджетної системи держави, збалансувати податкове навантаження на платників податків, підвищити ефективність податкового стимулювання суб'єктів господарювання та покращити загальний інвестиційний клімат у всіх галузях економіки.

Окремого розгляду потребує також питання узгодження оподаткування прибутку підприємства та виведеного капіталу, особливо у контексті нещодавно ухваленого законопроектного щодо введення в Україні податку на виведений капітал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Ціна держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cost.ua/budget/revenue/>
3. Плугатар О. А., Кравченко Т. О. Проблеми та шляхи реформування податку на прибуток // Економічний простір. – 2009. – № 12.
4. Андрущенко В. Л. Податкові важелі та стимули розвитку господарських систем (теоретичні засади та практика використання) / В. Л. Андрущенко, В. М. Мельник – Ірпінь: Національний університет державної податкової служби України, 2006. – 210 с.
5. Антипов А. Р. Облік податку на прибуток: бухгалтерський та податковий аспект / А. Р. Антипов // Бухгалтер. – 2015. – № 14. – С. 12-18.
6. Жмурко Н. В., Парфенюк І. П. Зарубіжний досвід країн європейського союзу у сфері удосконалення системи оподаткування та доцільність його застосування в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.3.
7. Лондар С. Л. Моделювання надходжень із податку на прибуток підприємств в умовах українського економічного середовища. / С. Л. Лондар // Фінанси України. – 2010. – № 12. – С. 12-20.
8. Тулуш Л. Д. Податкові важелі та механізми стимулювання інновацій / Л. Д. Тулуш // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 62-70.
9. Крючкова Н. М. Податкова політика у системі макроекономічного регулювання / Н. М. Крючкова. – Одеса: «Астропринт», 2011. – 174 с.
10. Бюджетний моніторинг : Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К., 2017. – 92 с.
11. Doing Business 2017 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes>
12. Крючкова Н. М. Дієвість податкової політики в рамках регулювання економічного росту / Н. М. Крючкова // Збірник наукових праць IV міжнародної науково-практичної конференції «Evropska veda – 2008». – Прага, 2008. – С. 24-26.
13. Єфименко Т.І. Формування фіскального простору економічних реформ // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С.3-23.
14. Зайцев О. В. Факторна характеристика формування податків / О. В. Зайцев, О. А. Шовкопляс, О. В. Галахова // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2012. – № 4. – С. 64-74.
15. Jones S. M. Principles of taxation for business and investment planning. – Boston etc.: Irwin.; McCraw-Hill, 1998. – 477 p.
16. UNCTAD [Electronic resource]. – <http://unctad.org/en/Pages/statistics.aspx>
17. The World Economic Forum [Electronic resource]. – <http://reports.weforum.org>
18. Нікіфоров А. Є. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / А. Є. Нікіфоров // Фінанси України. – 2009. – № 5 (162). – С. 32-37.
19. European Commission [Electronic resource]. – https://ec.europa.eu/commission/index_en
20. Гаман М. В. Державне регулювання інноваційного розвитку України: монографія / М. В. Гаман. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 388 с.
21. Мінекономрозвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
22. Михайлик А. М. Податки та їх вплив на діяльність господарюючих суб'єктів / А. М. Михайлик; наук. кер. О. В. Зайцев // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О. Ф., м. Суми, 6-8 травня 2014 р.: у 2-х т. – Суми : СумДУ, 2014. – Т. 2. – С. 388-389.